

FEKETE KÁROLY

Mácsai Sándor

(1858–1924)

Oláh Gábor debreceni poéta és irodalmár így idézte fel halála után nem sokkal Mácsai Sándor emlékezetét *Mácsai Sándor emlékére* című versében:

Még hallom, hogy zeng, dalol
 Negyven sípú orgonád,
 Még látom, hogy a kéklő menny ablakából
 Ezer angyal néz le rád,
 S földöntúli bájjal, mint az égi Echó,
 Visszhangozza száz dalod,
 Melyekkel az örök Isten csodálatos
 Hatalmát magasztalod.

Még látom, hogy nyílnak rendre
 Itt az akácfás uccákon virágos, kis ablakok,
 Még látom, hogy ezer lányfej
 Csillagképe rád ragyog;
 Még hallom, hogy szívek, álom-
 Dallammal zsongó skálája feldobog rejtelmesen,
 Űzi rajta játszi kedvvel
 Egymást a halovány Bánat s az andalgó Szerelem.

Óh, de hol vagy, drága Mester,
 Színes hang – szökőkút titkos forrását úgy ismerő?
 Még csobogva hull a dallam,
 Még szikrázva szivárványoz rajta báj és zord erő,
 Óh, de hangfakasztó, bűvös
 Jobb kezed mért nem mozdul meg ott, ahol
 A mulandóság hárfáján
 Árva sorsunk angyalának bús nótája fáj, dalol?

Itt a nagy süket Pusztában,
 Hol sívóhomok esőz be testet, lelket:
 A csodás ó-kornak zengő
 Memnon-szobrát te meglelted,

S átsóhajtva rajta minden
Fájdalmát és örömét egy árva népnek:
Te a harmóniátlan élet
Diszharmóniáját édes-bús melódiákba tépted.

Te voltál a gyászba rogyott
Tört lelkeknek magasságba emelője,
Te voltál a hite-vesztett,
Bús magyarság hajnalának hirdetője,
Te kötötted össze, dallam
Arany-selyem szálával a szerelembe esett szívet,
S nagy halálok Nagypéntekjén
Feszítettél felhőinkre hétszínű szivárvány-ívet.

Bűvös pálcád ha felvillant:
Zárt szívekről lehullott a dermeteg tél,
Közönyünknek véghetetlen
Hómezején virágokat te ültettél;
Sivatagban hűs forrásra
Te vezetted szomjúhozó vak lelkünket;
Fakó, sivár hétköznapiak
Bús sorában te voltál a fényes ünnep...

Nem haltál meg! Hiszen negyven
Sípú ősi orgonádon a te lelked dalol újra!
Szakadj szét hát szívünkre hullt
Mulanóság ősbörüja.
Mit a Mester bűvös keze felfakasztott:
Bogyog az ősz dallamforrás. A halottak élnek, élnek!
S a dallamot, melyet szívük ércén egykor kizengettek:
Visszhangozzák testvér-szívek, örök évek.

(1924)

Életútja

A „mulandóság hárfáján” játszó Mácsai Sándor Mácsai Mihály kabai gazdálkodó és felesége, S. Kovács Julianna három gyermeke közül a középső volt, aki 1858. május 23-án született Kabán. Zenei tehetsége korán megmutatkozott. A szájhangyomány úgy tartja, hogy hegedülni először a harangozótól tanult, s feljárt a kabai toronyba gyakorolni.¹ Egyik kortársa szerint: „Az az összhangzó, dalos lélek, melyet a Gondviselőtől nyert, egyensúlyozta és összhangban tartotta egész

1 Ónody Magdolna: Mácsai Sándor (1858–1924), Rubato (1998)/szepember, 16.

életét is. Születése és azzal együtt minden érzése a magyar földhöz kötötte. A szántóföldek felett csicsergő pacsirta éneke ihlette meg először gyermeki lelkét. A kabai templomi gyülekezet Istent dicsérő zsolozsmái, a kabai nótás legények és leányok érzelmes dalai visszhangzottak fogékony szívében és ajakán, amikor bejött Debrecenbe, az öreg kollégiumba.”² Erre Kabán végzett elemi iskolái után, 1869-ben került sor.

A Kollégium európai műveltségű és tudású, híres zenetanára, a Nagytemplom orgonistája, a zeneiskolát is létrehívó Szotyori Nagy Károly³ volt az, aki hamar felfedezte kivételes zenei képességét, és külön foglalkozott vele. Alapos ismereteket szerzett zeneelméletből, összhangzattanból és zeneszerzésből. Megtanult zongorázni és továbbfejlesztette hegedűtudását. A kettőjük között kialakult személyes kapocs egy életre elegendő inspirációt adott Mácsainak. Hegedűjátékában sokan gyönyörködtek, s Debrecen zenét kedvelő családjainál mindig szívesen láttott vendég volt.

Tanári munkássága

Már a gimnázium alsó osztályaiban olyan jártasságot tanúsított az összhangzattanban, hogy tanára megbízásából többször készített átiratokat a gimnáziumi vegyes kar számára.⁴ Ötödikes gimnazista volt, amikor huszonnyolc társát bevonva énekegyületet alakított az összhangzatos éneklés művelésére. Zenei tudása, rátermettsége a Kántusban is újabb sikereket hozott számára. 1876-ban mint végzős gimnazista a tenor protokántora, 1877-től teológiai tanulmányainak megkezdésétől pedig a Kántus karnagya lett, és az is maradt egészen haláláig.

1881-ben szerzett lelkészi oklevelet. Éppen akkor, amikor a Kántussal országos egyházi bemutatkozásra kapott lehetőséget az 1881-ben rendezett alkotmányozó zsinati ülésorozaton, ahol a neves alkotótagok csodálatát vívta ki a Kántus hangzása a Nagytemplomban. 1882-ben Jókai járt a Petőfi Társasággal Debrecenben, akit megkönnyeztetek a Kántus Csokonai-dalai. 1885-ben a zongoravirtuóz gróf Zichy Géza koncertjén aratott hangos sikert a Kántussal.⁵

Az 1880-as évek elején az egyházi vezetők (főként Révész Bálint püspök és Balogh Ferenc teológiai tanár) felismerték Mácsai Sándor nyilvánvaló tehetségét, s előbb a főiskola rendkívüli, majd állandósított ének- és zenetanárává választot-

2 S. Szabó József: Mácsai Sándor emlékezete, In: Mácsai Sándor emlékezete. A Debreceni Református Főgimnázium által rendezett emlékünnepevényen szavalt költemények és előadott emlékbeszéd, Debrecen, 1924, 9.

3 Szotyori Nagy Károly életéhez és munkásságához lásd Ifj. Fekete Károly–Sepsy Károly: Korok és képek a debreceni Nagytemplom zenei életéből, Debrecen, 2001, 66–70.

4 Nagy Sándor: A Debreceni Református Főiskolai Énekkar (Kántus) 1739–1938. Hajdúhadház, 1938, 73–74.

5 Oláh Gábor így örökítette meg Mácsai hatását a Kántusban: „Az öreg Kollégium orgonája / Még most is egy ország csodája, / Itt minden síp egy-egy diák. / Azért zokognak, sírnak és nevetnek / Eleven szaván bús vagy víg életnek / Az itt termelt melódiák...

ták⁶: „Szakavatott egyént jutalmazott meg ezzel a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, ki a tudományok komoly csarnokában méltólag képviseli az ének és zene művészeinek szép művészetét” – írta róla az akadémiai krónikás.⁷ 1886/87-ben még Szotyori Nagy Károllyal együtt tanított a gimnáziumban, 1887-től azonban teljes óraszámában átvette az órákat.⁸ Mácsai mint kitűnő hegedűs, előszeretettel használta hangszerét segédeszközként a tanításban.

Az 1914/15. tanévtől, az egyetem hittudományi karának első tanévtől megalakult a Lelkészképző Intézet, így a teológiai hallgatókat ebben a szervezeti keretben oktatta tovább egyházi éneklésre.

Már a század elejétől egyre több eredménye mutatkozott Mácsai munkájának. A Kántus és a gimnáziumi énekkar többször énekelt együtt a Mácsai szervezte gimnáziumi zenekarral is, amelynek tagsága 20 és 80 fő között mozgott. Sok és nevezetes szereplésük közül három különösen is kiemelkedik:

1905. január 22-én az Önképzőkör Csokonai halálának 100. évfordulójára rendezett ünnepélyén Mácsai Tihanyi echohoz c. művét énekelték.

1910. február 12-én a Bethlen Gábor-ünnepélyen Haydn Teremtés című oratóriumából adtak elő részleteket a zenekarral együtt.

1914. június 13-án az új gimnáziumépület avatásán az Antigonét vitték színre diákok, ahol Mendelssohn: Antigoné című művéből adtak elő betéteket zenekari kísérettel.

A Kántuson kívül 1886-tól vezette a debreceni Városi Dalegyületet.⁹ A debreceni Vagongyár munkásaiból 1899-ben szervezte meg az Egyetértés Dalegyületet.

Mácsai aktív életét jól szemlélteti egyik tanítványának nekrológrészlete: „Március 15-én, reformáció napján, Csokonai születése napján a gimnazisták vegyeskarával kezdte reggel, folytatta délután a kollégiumi díszteremben vagy az emlékkertben a kántussal, végezte este a színházban vagy a vagongyárban a felnőttek dalárdáival a szerepléseket a fáradtságnak legkisebb nyoma nélkül.”¹⁰

Átiratainak számát nehéz lenne számba venni, amelyeket Egressy, Erkel, Haydn, Huber, Lavotta, Palmer, Sz. Nagy Károly, Zeleméry, Zsaskovszky, Bi-

⁶ Mácsai tanári tevékenységéről bővebben lásd Ifj. Fekete Károly: Ének- és zeneoktatás a Debreceni Református Gimnáziumban 1873/74 és 1948/49 között, Magyar Egyházzene 4 (1996/97)/2, 165–174.

⁷ Akadémiai Évkönyv 1885/86, 36.

⁸ Mácsai tanári munkájához lásd Roncsik Jenő: Mácsai Sándorról, DKK 34 (1933), 102–106.

⁹ Nyakas László: Mácsay Sándor a „munkások karnagya”, Hajdú-bihari Napló (1974)/április 4, 12.: „Az 1889-i erdélyi körútjukon magyarok és nemzetiségiek együtt ünnepeltek Mácsayt és a Városi Dalegyületet. A fiumei országos dalosversenyről az első díjat hozták el, de Triesztben és Velencében is meghódították a különösen fejlett zenei ízléssel rendelkező olaszokat [...] Lembergben a lengyelek fogadták testvéri szeretettel Mácsayékat, 1906-ban pedig ők voltak a Városi Dalegyület vendégei Debrecenben.”

¹⁰ Szeremley Béla: Mácsai Sándor (1858–1924), DKK 25 (1924), 64.

hari, Csermák és Dankó műveiből készített. Különösen Lavotta Csokonai-dalainak átíratái lettek nevezetesek, amelyek 1905-ben nyomtatásban is megjelentek.

Zeneszerzői mentalitásáról egyik méltatója a következőket jegyezte fel: „Beöthy Zsolt és barátai nem egyszer azért is jöttek Debrecenbe, hogy eltikkadt lelküket a Kántus Csokonai-dalaiban megfürösszék és felüdítsék. Említsem-e még a hírneves, finn dalköltőnek, Paciusnak hymnusát és balladáit, melyeket congeniális szellemmel tett át és adatott elő magyar férfikarokkal? Szóljak-e a reformáció korabeli, az erdélyi visszasírt, szép magyar világ énekeinek, a kurucdaloknak, Vörösmarty, Tompa, Petőfi, Arany dalainak melódiáiból, a szebbnél-szebb magyar népdalokból szerkesztett harmóniás darabjairól, melyekbe magyar lelkének minden forró érzését beleöntötte s ünnepélyek alkalmával számtalanszor gyönyörködtette és ragadta el velök szívünket!? Főként nagyszámú összhangosított népdalaival hatott termékenyítőleg a magyar dal- és zenekultúra fejlődésére, mert tanítványai, különösen a lelkészek messze földre falvakba és városokba elvitték azokat, ahol énekkarak és dalárdák arattak és aratnak velök zajos sikereket. Nyomtatásban alig egy pár jelent meg belőlük zeneközlönyök útján. A Mácsai visszahúzódo szerénysége, kérkedés és hiúság nélküli lelke inkább elrejteti, mint világ elé tárni igyekezett alkotásait. Mikor senki sem tudta, hogy vezetése alatt valamelyik kar az ő átíratait zengi frenetikus hatás mellett, ő, édes mosolyával köszönvén meg a közönség tetszését, öntudatában akkor volt boldog és megelégedett.”¹¹

A Dankó-nóták feldolgozásában Ádám Jenő elődje volt. Zenetörténetileg is figyelemre méltók azok a művei, amelyek jóval Kodályék fellépése előtt magyar népdalokra és régi magyar dicséretre épültek. Ezt a kollégiumi Kántus kottatárában lévő Mácsai-művek kéziratái tanúsítják.

A századforduló ízlésének megfelelő vegyes repertoár jelzi a sokrétű feladatot, amelynek Mácsai együtteseinek meg kellett felelnie. Sem Mácsai, sem az együttesek tagjai nem bújhattak ki a zenei közízlés kívánalmai alól. Mácsai igényessége, gondos felkészülése és a biztos szólamtudás állandó megkövetelése az átlag fölé emelte az énekkarait.¹²

Amikor 1924. szeptember 11-én, 66 éves korában váratlanul meghalt, akkor a debreceni zenei élet egyik legjelentősebb egyénisége távozott el. A szintén kabai származású teológiai tanítványa, Boda Ferenc tudatja velünk Mácsai temetéséről:

11 S. Szabó József: Mácsai Sándor emlékezete, In: Mácsai Sándor emlékezete. A Debreceni Református Főgimnázium által rendezett emlékünnepevényen szavalt költemények és előadott emlékbeszéd, Debrecen, 1924, 22–23.

12 Fekete Csaba: A kollégiumi énekkar történetének rövid áttekintése, In: Barcza 1988. 766.: „Ezt következetesen, szóloztatással ellenőrizte Mácsai; s amilyen gondnal javíttatott maga és mások szerzeményein, olyan aprólékosan vigyázott a pontos dinamikai árnyalásra, kidolgozott megszólaltatásra. A megmaradt partitúrák töredékein számos jelölés, módosítás fekete és piros íróes bejegyzés található.”

„Debrecenben évtizedekre visszamenőleg nem emlékeznek hasonló impozáns temetésre. A nagytemplomból temették.”¹³

Nem csoda, hogy emlékének ápolására alakult és működött mintegy húsz éven keresztül Debrecenben a „Mácsai-dalkör” (1925–1945) azzal a célkitűzéssel, hogy „a magyar dal művelése Mácsai szellemében” történjen.

Azt is méltán mondhatjuk, hogy Mácsai Sándor a debreceni Csokonai-kultusz továbbéltetője volt, akit életművéért a Csokonai Kör tiszteletbeli tagjává választottak (1924).

Mácsai Sándor nevelői habitusának minden energiája abba az irányba hatott, hogy az ének, a zene ne maradjon csupán a tanórák szűk keretén belül, hanem onnan kiindulva gazdagítsa meg az egész diákéletet.

---

13 B. F. (Boda Ferenc): Mácsai Sándor (1858–1924), Közlöny 55 (1924)/1, 4.